

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології та філософії

Дипломна робота
бакалавра

з теми: «**ПУТІНІЗМ ЯК ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ**»

Виконала: здобувачка вищої освіти
Р1-В20 групи
спеціальності 052 Політологія
ПАУШАК Владислава Володимирівна

Керівник:
Чабанов В.Г.,
кандидат філософських наук,
ст. викладач кафедри політології
та філософії

Кам'янець-Подільський – 2024 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Сутність поняття «політичний режим»	7
1.2. Класифікації політичних режимів	16
РОЗДІЛ 2. ПУТІНІЗМ: СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК	
РЕЖИМУ	32
2.1. Становлення путінського режиму	32
2.2. Особливості путінізму як політичного режиму	41
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	51

ВСТУП

Актуальність. Глибокі глобалізаційні тенденції, що охопили світ, викликали стрімкі трансформації в усіх аспектах громадського життя, у політичній сфері зокрема. Разом із цим зростає складність визначення політичного режиму конкретної країни, передбачення її майбутнього розвитку, а також прогнозування внутрішньо- та зовнішньополітичних кроків. Внаслідок цього виникають різноманітні гібридні різновиди політичних режимів, а перелік їх типів вже давно виходить за межі традиційних демократичних, авторитарних або тоталітарних. Проблема визначення політичного режиму конкретної країни ускладнюється через появу нових аспектів у визначенні поняття політичного режиму.

Зважаючи на принципове значення категорії «політичний режим», що позначає найбільш значущі процеси соціально-політичний перетворень у сучасному суспільстві, вона, безперечно, заслуговує на уважне вивчення у сучасній політичній науці. Політичний режим є одним із найскладніших та найзначущіших політико-правових явищ сучасності, оскільки визначає характер функціонування політичної влади в державі, організацію влади, взаємодію держави, суспільства та особистості, забезпечення реалізації базових прав людини тощо.

Російська федерація в останні десятиліття прагне відігравати значну роль у світовій геополітиці. Її дії на міжнародній арені, включаючи військові втручання, анексії та вплив на вибори в інших країнах, мають глобальні наслідки. Путінський режим значно трансформував російську внутрішню політичну та економічну системи, що яскраво проявилось у значній централізації влади та зміні економічної політики, спрямованої на зміцнення контролю над ключовими секторами. Водночас серйозні виклики зазнає система гарантування та забезпечення прав людини. Постійні її порушення, обмеження свободи слова та репресії проти опозиції викликають занепокоєння.

Окреме місце займають міжнародні конфлікти, зокрема анексія Криму, окупація окремих районів Донецької та Луганської областей, і нарешті повномасштабна російсько-українська війна, які несуть серйозні наслідки для регіональної та глобальної безпеки. Все це продукт путінського режиму, дослідження якого дозволяє краще розуміти причини та можливі наслідки його функціонування, а також розробляти ефективні стратегії реагування на них, формувати міжнародну політику та забезпечувати глобальну безпеку.

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі основних характеристик путінського режиму, виявленні специфічних рис путінізму як сучасної форми авторитарного режиму. Зазначена мета роботи обумовила постановку наступних завдань:

- визначити сутність поняття «політичний режим» та охарактеризувати його структуру;
- висвітлити основні підходи до класифікації політичних режимів та дати характеристику його базовій типології;
- проаналізувати становлення та розвиток путінського режиму;
- охарактеризувати властивості путінізму як політичного режиму.

Об'єктом дослідження виступає політичний режим сучасної російської федерації.

Предметом дослідження є специфічні характеристики та механізми функціонування путінізму як сучасного авторитарного політичного режиму.

Аналізу суті політичного режиму та дослідженням окремих його аспектів приділяли значну увагу Р. Арон, Ж. Бешлер, Ж. Блондель, Р. Даль, М. Дюверже, Ж.-Д. Істон, Т. Карл, Л. Кремон, Г. Лассуелл, Х. Лінц, Г. О'Доннелл, М. Хагоп'ян, Ф. Шміттер та багато інших зарубіжних науковців. Серед українських фахівців насамперед варто виділити С. Баранову, О. Боровського, О. Долженкова, А. Колодій, В. Кобильника, Б. Кухту, О.В. Лазоренко та О.О. Лазоренко, В. Литвина, І. Недокуса

В. Полохала, О. Радченка та Т. Хомуленко, В. Романову, А. Романюка, С. Рябова, М. Томенка, О. Фісуна, Г. Шипунова, В. Якушика та інших.

Окремими розвідками, що стосувались путінського режиму активно займаються І. Гурак та І. Цепенда, Б.Л. Дем'яненко та В.М. Дем'яненко, І. Коваль та Л. Кисляк, У. Лакер, Я. Синяк та І. Кріцак, О. Скрипнюк, Ж.-Р. Равіо, С. Фіш, Л. Якубова та інші.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових та спеціальних методів, які дозволило всебічно дослідити проблему сутності путінського режиму. Аналіз і синтез застосовувались при аналізі підходів та визначенні сутності й структури політичного режиму. Системний підхід використовувався під час дослідження політичного режиму як комплексного явища у взаємодії його внутрішніх компонентів, розкриття динаміки змін, що відбувалися останніми десятиліттями. Порівняльний метод допоміг при аналізі класифікацій політичних режимів та визначенні особливостей базових його типів.

Під час дослідження активно використовувався історичний метод, застосування якого дозволило прослідкувати зміни, що відбувались у різні історичні етапи формування та розвитку путінського режиму.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає у систематизації знань та глибшому розумінню путінізму як сучасної форми авторитарного політичного режиму в політичній науці. Авторські висновки дозволяють виявити специфічні характеристики, що відрізняють путінський режим від інших авторитарних систем. Вони допомагають розширити розуміння сучасних викликів та небезпек, пов'язаних із функціонуванням цього специфічного режиму.

Дослідження може бути основою для подальших теоретичних пошуків, пов'язаних із вивчення політичних режимів, зокрема особливостей путінського режиму, розумінням стратегій та механізмів протидії йому тощо.

Структура роботи. Дипломна робота бакалавра складається зі вступу, двох розділів, чотирьох підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Обсяг основної частини тексту становить 50 сторінок. Список використаних джерел налічує 48 позицій.

ВИСНОВКИ

1. Уявлення про політичний режим має давнє коріння, починаючи від античності, де мислителі розглядали його як ключовий фактор політичного життя, впливаючи на життя громадян та визначаючи ідеали справедливості. Впродовж історії трактування політичного режиму постійно еволюціонувало та в другій половині ХХ століття його поняття стає самостійною категорією.

Сучасні наукові підходи до визначення політичного режиму поділяються на дві традиції: політико-правову (інституційну) та соціологічну. Політико-правовий підхід акцентує на формально-юридичних характеристиках влади, тоді як соціологічний підхід фокусується на соціальних основах влади та її джерелах, ґрунтуючись на аналізі широкого комплексу факторів.

У зарубіжній літературі політичний режим розкривають через різні характеристики, такі як наявність урядової опозиції, політичні свободи, чисельність партій, взаємовідносини центральних органів влади тощо.

Під політичним режимом насамперед розуміють сукупність характерних для певного типу держави політичних відносин, засобів і методів реалізації влади, наявних стосунків між державною владою і суспільством, домінуючих форм ідеології та стану політичної культури.

До структурних елементів політичного режиму належать політичні структури державної влади, методи здійснення державної влади, рівень прав та свобод людини, методи вироблення політичних рішень, способи врегулювання конфліктів, плюралізм, конфігурація партійної системи, місце ідеології, рівень політичної участі, тип легітимності, структурованість правлячої еліти, ступінь розвитку громадянського суспільства, характер політичного лідерства, рівень свободи ЗМІ, розподіл повноважень між основними гілками влади та роль виборів у політичному житті суспільства.

2. У сучасній політичній науці існує значна кількість класифікацій політичних режимів, в основу яких покладено різні критерії виокремлення їх типів: внутрішні механізми функціонування режиму, у чиїх руках перебуває влада, принципи передачі політичної влади, принципи поділу влади, структура еліти, рівень політичної конкуренції, наявність легальної опозиції, ціннісний та ідеологічний чинники, багатопартійність, взаємодія громадянського суспільства й держави тощо.

Разом із тим, загальноприйнятою типологією на сучасному етапі є поділ політичних режимів на демократичні, авторитарні та тоталітарні, до якої останнім часом прийнято додавати ще й гібридний тип, що поєднує елементи різних систем управління, насамперед демократії та авторитаризму, виникаючи у зв'язку з незавершеністю демократичного переходу, в результаті впливу глобалізаційних процесів або специфічними умовами в окремих країнах.

3.3 приходом в. путіна розпочався шлях російського імперського реваншу, що ознаменувався кардинальними змінами, зокрема відновленням внутрішньої управлінської структури держави, адміністративною та економічною стабільністю, зміною балансу у відносинах між центром та регіонами, суттєвим скороченням кількості політичних партій тощо.

На кінець 2000-х років російським керівництвом схвалюється рішення рухатись власним шляхом, ігноруючи західні рекомендації та визначені «правила гри».

Основу путінської моделі становила монополія на владу, а головну опору – кількісно та культурно домінуючий клас «бюджетників». Вигодоотримувачами від режиму стали корумпована вертикаль державної влади, російський політикум, залежний від влади великий бізнес, силові та репресивні структури, суд, засоби масової інформації, система освіти, науки й культури, а також православна церква.

На початку третього терміну президентства в. путіна актуалізувалися загрози існуванню такої моделі, що спричинило зміну центральної ідеї, мобілізацію масової свідомості, спрямування її на прагнення реваншу за програму росією «холодну війну», формування міфу про «золоту добу» радянської імперії та її підступних ворогів.

Протистояння із Заходом, насамперед із США, стало для росіян головним доказом відродження величі путінівської росії та повернення їй статусу світової наддержави, а членство у Раді Безпеки ООН та G8 ще більше підігрівало амбіції росіян. Відродження величі імперії стало достатньою підставою для збереження монополії в. путіна на владу.

На початок 20-х років XXI століття в. путін перебував у статусі успішного кризового менеджера, який спромігся на ризикований політичний маневр, проте зумів отримати від нього максимальний політичний зиск.

4. Путінізм є авторитарним політичним режимом, що сформувався у періоди президентства та прем'єрства в. путіна в російській федерації. Основу путінізму становить лояльний до нього російський народ.

Сутнісними ознаками путінізму є: сильна президентська влада, двоїстість режиму, культ авторитарного правителя, фактична відсутність принципу поділу влади, контроль законодавчої та судової гілок влади з боку вищої виконавчої, свавілля суддів, контроль режимом суспільства та державного апарату; утвердження права сили; система спадкоємництва; прагнення ліквідувати конкуренцію; деградація політичної сфери; авторитарна, корпоративна держава; втручання влади у Конституцію; опора на корумповану чиновницьку олігархію; слабкий технічний уряд; справжнє управління країною здійснюється представниками спецслужб та інших силових структур з адміністрації президента в режимі «ручного управління»; формальна багатопартійність; імітаційний характер системної «опозиції»; роль народу зведена до рівня голосування; елементи непотизму; вибіркоче застосування права; цензура та панування шовінізму.

Сьогодні путінізм становить глобальний виклик сучасній цивілізації, оскільки він сам по собі не зникне.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Антоненко В. Політологічний енциклопедичний словник / упор. В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатюка. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : Генеза, 2004. С. 383-384.
2. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. Київ : Дух і літера, 2002. 539 с.
3. Борко Т.М., Воробйова С.С. Політичний режим: суть та основні підходи щодо його визначення. URL : <https://dspace.mnau.edu.ua/jsui/bitstream/123456789/10527/1/123-127.pdf>
4. Волчек Д. Становлення путінізму: хто був юнацьким наставником Путіна і Ротенберга. Радіо Свобода. 01.04.2020. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/putin-kryminal-izmailivski-kgb/30521944.html>
5. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія : навч. посібник. 8-ме вид. перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 348 с. URL : https://duikt.edu.ua/uploads/1_704_68856169.pdf
6. Горлач М. І., Кремень В. Г. Політологія: наука про політику : підручник [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 840 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Horlach_Mykola/Politolohiia_nauka_pro_polityku.pdf?
7. Грабовська І. Філософські витоки та сенс путінізму. *День*. URL : <https://day.kyiv.ua/blog/polityka/filosofski-vytoky-ta-sens-putinizmu>
8. Гурак І., Цепенда І. Нові тенденції у внутрішній політиці путінської Росії на початку XXI ст. (Частина 1). Історико-політичні проблеми сучасного світу : збірник наукових статей. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2021. Т. 44. С. 64-77. URL : https://www.researchgate.net/publication/357431022_Novi_tendencii_u_vnutrisnij_ta_zovnisnij_politici_putinskoj_Rosii_na_pocatku_HHI_st_Castina_1_New_Tren

ds_in_the_Domestic_and_Foreign_Policy_of_Putin's_Russia_at_the_Beginning_of_the_21st_Century_Part_1

9. Гурак І., Цепенда І. Нові тенденції у внутрішній політиці путінської Росії на початку ХХІ ст. (Частина 2). *Історико-політичні проблеми сучасного світу : збірник наукових статей*. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2022. Т. 45. С. 57-70. URL : <https://mhpi.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/view/374/305>

10. Данилюк Н. Основні підходи до трактування поняття «політичний режим». *Освіта Регіону: Політологія. Психологія. Комунікації*. 2009. № 3. С. 55-61. URL : <https://social-science.uu.edu.ua/article/141>

11. Дем'яненко Б.Л. Авторитаризм. Велика Українська Енциклопедія. URL : <https://vue.gov.ua/Авторитаризм>

12. Дем'яненко Б.Л. Путінізм. Велика українська енциклопедія. URL : <https://vue.gov.ua/Путінізм>

13. Дем'яненко Б., Дем'яненко В. «Путінізм» як політичний феномен і неприваблива російська дійсність. *Політологічні та правничі студії суспільно-політичних процесів ХХ - початку ХХІ ст.* Житомир; Київ : ФОП Євенок О. О., 2017. С. 26-35.

14. Дем'яненко Б.Л., Дем'яненко В.М. «Путінізм» як різновид авторитарного режиму. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України*. 2018. Вип. 2(94). С. 241-257. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/11/demianko_putinism.pdf

15. Дем'яненко Б.Л. Рашизм як квазіідеологія пострадянського імперського реваншу. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2018. № 8. С. 35-40. URL : <https://journals.uran.ua/spup/article/view/163763>

16. Джиджеїшвілі К., Хевцуріані А. Путінізм як головна екзистенційна загроза перспективі Росії. *Вісник Донецького національного університету*

імені Василя Стуса. Серія: політичні науки. 2022. № 7. С. 74-78. URL : <https://jvestnik-politology.donnu.edu.ua/article/view/12798>

17. Китаєв В. Фашизм. Політологічний енциклопедичний словник / упор. В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатюка. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : Генеза, 2004. С. 687.

18. Кобильник В. В. Особливості демократичної трансформації політичних режимів України та Польщі : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2010. 21. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2010/10kvvrup.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1

19. Коваль І., Кисляк Л. Рашизм як генеза путінізму. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2022. Випуск 41. С. 239-245. URL : http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/42_2022/31.pdf.

20. Кополовець Р.В. Поняття та класифікація «гібридних політичних режимів» у дослідженні трансформаційних процесів. Регіональні студії. 2020. № 20. С. 16-20. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/33656/1/Поняття%20та%20класифікація.pdf>

21. Кульчицький С.В. Тоталітаризм. Велика Українська Енциклопедія. URL : <https://vue.gov.ua/Тоталітаризм>

22. Лазоренко О.В., Лазоренко О.О. Політичні режими: нормативний підхід. *Генеза*. 1996. №1 (4). С. 235-244.

23. Литвин В. Політичні режими сучасності: інституційні та процесуальні виміри аналізу : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 632 с.

24. Небезпеки путінізму. Захід не розуміє російської політичної системи – Ендрю Кучинс та Кріс Мандей. *iPress*. 10.05.2024. URL :

https://ipress.ua/articles/nebezpeky_putinizmu_zahid_ne_rozumiie_rosiyskoi_polit_uchnoi_systemy__endryu_kuchyns_ta_kris_mandey_357206.html

25. Піонтковський А. За першим словом Володимира Володимировича. New voice. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/po-pershomu-slovu-volodimira-volodimirovicha-92512.html>

26. Політологічний енциклопедичний словник / упор. В.П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемчушенка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ : Генеза, 2004. 736 с.

27. Політичний режим і народовладдя в Україні: політологічний аналіз : [монографія] / за ред. проф. Ф.М. Рудича. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. 456 с.

28. Радченко О., Хомуленко Т. Типологізація державно-управлінських режимів як системи суспільних відносин : класичні підходи. Державне будівництво. 2009. № 1. URL : <http://docplayer.net/133567245-Типологизациya-derzhavnoupravlinskih-rezhimiv-yak-sistemi-suspilnih-vidnosin-klasichni-pidhodi.html>

29. Режим Путіна: перезавантаження-2018 / М. М. Розумний (заг. ред.), Я. В. Бережний, І. В. Валюшко, Р. В. Власенко, Д. М. Горелов, В. С. Караваєв, А. В. Лепіхов, І. А. Павленко, В. О. Семененко, О. В. Снігир. – Київ : НІСД, 2018. 480 с. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-02/Rezhym_Putina_do_druku_new-c9ed2.pdf

30. Рудич Ф. Політичний режим і народовладдя: методологічний контекст. Віче. 2011. № 17. URL : <https://veche.kiev.ua/journal/2690/>

31. Романова В.В. Політичний режим у національному та регіональному форматі. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України*. 2018. Вип. 38. С. 257-265. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/romanov_politychnyi.pdf

32. Романюк А. Поняття та характеристика рашизму: історіографія проблеми. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2024. № 1 (60). С. 133-143. URL : <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/299687>
33. Рудич Ф. Політичний режим та народовладдя: методологічний контекст. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України*. 2010. Вип. 1(45). С. 7-26. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/rudych_politychnyi-1.pdf
34. Рябов С.Г. Політологічна теорія держави : навч. посібник. Київ : Тандем, 1996. 239 с.
35. Синяк Я., Кріцак І. «Путінізм» як різновид державно-політичного режиму та суспільний феномен. *Верховенство права: міжнародний науковий журнал*. 2016. № 4. С. 21-26. URL : <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/732>
36. Скрипнюк О. «Путінізм» як різновид авторитарного режиму. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 54-69. URL : <http://jnas.nbuu.gov.ua/article/UJRN-0001371493>
37. Умланд А. Путінізм після Путіна? Як проблема наступності в Росії робить її майбутнє невизначеним. *Українська правда*. 30.11.2023. URL : <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/11/30/7430914/>
38. Федоришена К.О. Інтегративний погляд на політичний режим: між інституційністю та соціологічністю. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*. 2021. Volume 2. <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/12954/11940>
39. Чабанна М. Авторитаризм і тоталітаризм. Уявна подібність і сутнісна різниця. *Політичний менеджмент*. 2003. № 2. С. 83-92. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/chabanna_avtorytaryzm.pdf
40. Шаповал В.М. Державний лад країн світу : довідник. Київ : Український Центр правничих студій, 1999. 320 с. URL : <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi44/0033924.pdf>

41. Шипунов Г. Авторитарний політичний режим: теоретико-методологічні підходи до визначення. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2014. Випуск 5. С. 329-338. С. 335. URL : http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/5_2016/38.pdf
42. Шипунов Г. Категорія «політичний режим»: суть та основні підходи щодо визначення. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2006. Випуск 18. С. 235-242. <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/f8ac65df-2f0f-42b7-91cc-15e40f98fba7/content>
43. Якубова Л. Онтологія рашизму: Україна як alter ego Росії. *Український історичний журнал*. 2022. Число 4. С. 78-92. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/187254/06-Yakubova.pdf?sequence=1>
44. Якушик В. Різновиди політичних режимів. *Віче*. 1995. № 9. С. 129-133.
45. Diamond L. Is the third wave of democratization over? An Empirical Assessment. 1997. Working Paper #236. URL : https://kellogg.nd.edu/sites/default/files/old_files/documents/236.pdf
46. Fish M. Steven. The Kremlin Emboldened: What Is Putinism? *Journal of Democracy*. 2017. Volume 28. Number 4. P. 61-75. URL : <https://www.journalofdemocracy.org/articles/the-kremlin-emboldened-what-is-putinism/>
47. Levitsky S., Way L. The Rise of Competitive Authoritarianism. *Journal of Democracy*. 2002. Vol. 13. № 2. P. 51-65. URL : https://scholar.harvard.edu/sites/scholar.harvard.edu/files/levitsky/files/SL_elections.pdf
48. Schmitter Ph. The Consolidation of Democracy and Representation of Social Groups. *American Behavioral Scientists*. 1992. Vol. 35. № 4/5. P. 422-449. URL : <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/000276429203500406>